

ЛЕДЕНИ ДАХ ТРАГЕДИЈЕ

Милош Војиновић, *Политичке идеје Младе Босне*, „Филип Вишњић”, Београд 2015

Као да смо све о њој знали, њену младост, идеале и жртву – наступајући са веком који је за нама, Млада Босна се за њега нераскидиво везала, дубоко се утиснувши у колективно памћење. Ипак, књига Милоша Војиновића ће нас својом необичном свежином у томе брзо разуверити. Вођен финим осећајем за опште, европске прилике онога доба, као и интимним познавањем историје младобосанаца, Војиновић је написао надахнуту студију о њиховим политичким идејама, књигу која у живим бојама открива духовни свет младих бунтовника. И доиста, не напуштајући своју основну тему, штиво које је пред нама као да прераста у културну и интелектуалну историју једног немирног времена.

Аутор је с добрим разлозима одабрао да пише о политичким идејама Младе Босне. У томе се он разликује од својих претходника и у томе одлази корак даље. Док је Веселин Маслеша настојао да осветли друштвену и економску природу Младе Босне као револуционарног покрета, Владимир Дедијер је у својој класичној студији о Сарајевском атентату младобосанце везивао за родно тло, традицију косовског завета и иманентну јужнословенску и балканску културу отпора. Предраг Палавестра је тумачио литерарне и уметничке вредности младобосанског сензибилитета. Војиновића су, међутим, занимали европски политички узорци Младе Босне као нове генерације у политичком и културном животу, њена лектира и списи, интелектуални развој.

Након што је пажљиво оцртао међународне прилике, одлике аустроугарске владавине у Босни и Херцеговини, порекло младобосанаца, њихово школовање и формирање, Војиновић је приступио исцрпној анализи младобосанских текстова, преписке, мемоара. Посебну пажњу посветио је улози универзитета и већих културних центара, не само у Аустроугарској већ и у Швајцарској и Француској, циркулацији књига и брошура, преводима. У његовој анализи сусрећу се испитивање опуса – литерарног, критичког, филозофског, уметничког – са подробним освртом на политички и друштвени контекст. Наглашена теоријска култура, с посебним ослонцем на дела Манхајма и Скинера, важна је одлика ове студије, утолико значајнија када се сагледа у светлу веома скромних теоријских импликација у савременој српској историографији. Захваљујући томе, Војиновић нас својом књигом усмерава и ка модерним истраживачким праксама историје интелектуалаца, културних трансфера и мрежа, историји књиге и читања. Са темом коју је изабрао, он се пак највише приближава оном трагу који је у својој недавно објављеној обимној синтези *La dérégulation culturelle* оставио угледни француски историчар Кристоф

Шарл. Млада Босна нам се тако чини као израз оних промена у култури које су обележиле читав европски 19. век, а посебно његов крај, израз *дерегулације* у којој учествују и велики и мали народи, центар и периферија, различити културни нивои и друштвене групе. Не без парадокса, у овом отварању и узајамном прожимању на европском континенту, *суйројсшављање дружом* (сукобљавање вредности, идеја, естетика, политичких оријентација) постаје врло снажно и бива саставни део *националне егзалтације* у којој се налазе европска друштва пре 1914.¹ Међутим, реафирмација властитог идентитета не иде без преузимања и преобликовања садржаја из туђег искуства. Отуда и хибридни, транскултурни карактер духовног наслеђа Младе Босне, које Војиновић исправно смешта у европски оквир, знатно шири од њеног историјског *fatum*-а у сукобу са аустроугарским властима.

Војиновићева анализа политичке културе Младе Босне потврђује мисао француског историчара Франсоа Фиреа: „Од времена Француске револуције, напредовање демократије у Европи непрекидно се остварује и доживљава и кроз револуцију и кроз нацију.” У годинама пред Први светски рат, у којима су још присутни сви плодови 19. века али се кристалишу и идеолошке матрице столећа које долази, Млада Босна представља спој ових начела: освајање слободе кроз националну револуцију. Залагање за националну државу, утемељену на начелима народног суверенитета, опште право гласа, економско и социјално ослобођење, модернизацију, произлази из разумевања увида младобосанаца у модерну политичку филозофију. Војиновић анализира италијанске, немачке, француске и руске изворе, у широком луку од Декларације права човека и грађанина, преко Фихтеа и Мацинија, до Кропоткина. Карактер младобосанског национализма је демократски, либерални, а не органски. Прихватање револуционарних метода борбе Војиновић анализира у контексту политичких атентата у Европи крајем 19. и почетком 20. века, али и у светлу недемократског режима у Босни и Херцеговини који онемогућава политичку опозицију. Као и већи део омладине непосредно пре 1914, Млада Босна је представник борбеног, унитарног југословенства; њен револуционарни елан, али и окренутост либералним, универзалним вредностима, антиклерикализам, слух за друштвене проблеме, утичу да она у свом југословенском волунтаризму потцени терет националних и културних разлика међу Јужним Словенима. Ако је данас лако одбацити револуционарно насиље, није потребан знатнији напор ни да би се оно у младобосанском искуству схватило као одговор на репресивне мере аустроугарске управе. Знатно је теже, међутим, пронаћи замену темељним политичким вредностима младобосанаца. Иако оне нису

¹ Christophe Charle, *La dérégulation culturelle. Essai d'histoire des cultures en Europe au XIXe siècle*, Presses universitaires de France, Paris 2015, 694.

израсле у целовиту политичку доктрину, књига Милоша Војиновића показује да је политичка култура младобосанаца била развијенија него што се то обично мислило. Значајним избором цитата и њиховом слојевитом анализом аутор нам је истовремено понудио и необично актуелну хрестоматију, која има шта да каже савременом читаоцу.

Говорећи о Младој Босни и завету своје генерације две деценије након Сарајевског атентата, Иво Андрић је казао: „И док нас траје, ми ћемо у себи делити свет по томе на којој је ко страни био и чиме се заклинао 1914. године. Јер то лето, лето 1914, жарко и мирно лето, са укусом ватре и леденим дахом трагедије на сваком кораку, то је наша права судбина.” Свестан удаљености која нас дели од тог времена, идеолошких уплива и савремених политичких злоупотреба које подвргава критици, Војиновић настоји да нас врати аутентичној, изворној Младој Босни. Испод његовог пера она излази надахнута модерним политичким идејама, уз то храбра и одлучна у свом идеализму, али и нејака да разреши крупне задатке које је на себе предузела. Млада Босна умире млада – она је истовремено творац своје судбине, али и њена жртва. За њу као да важи оно што је један од преживелих младобосанаца, Перо Слијепчевић, написао за Алексу Шантића – „крв јуначка, душа девојачка”. Али и оно што је Сент-Бев казао о француском револуционару Барнаву, размишљајући какав би ток узео његов живот да није рано прекинут: „Часно би старио, али осећајући како му трне пламен и не носећи више муњу на челу.”

Писана *con amore*, али одмереним тоном, књига Милоша Војиновића уз то пружа и задовољство читања. Томе доприносе њена хармонична структура, динамичан ток, кратка и прецизна реченица. Најзад, књига открива и ауторов посебни сензибилитет за културну и интелектуалну историју. Све то недвосмислено наговештава један нови глас у српској историографији.

Вел'ко СТАНИЋ